

SOSYAL HİZMET ÖĞRENCİLERİNİN YAŞLILIĞA İLİŞKİN KALIPYARGILARI: KEŞİF VE DÖNÜŐÜM¹

Özge Sanem ÖZATEŐ GELMEZ²

ÖZ

İnsanları dezavantajlı kılan tüm ayrımcılık biçimleriyle mücadele eden sosyal hizmet, mesleğın üyeleri olan sosyal hizmet uzmanlarından da bu mücadelenin öncüleri olmalarını bekler. Sosyal hizmet uzmanlarının çalıştığı ve hizmet alan gruplardan biri olan yaşlıların haklarının korunması, refahların sağlanması için öncelikle yaş ayrımcılığının ortadan kaldırılması gerekmektedir. İnsanların yalnızca yaşı nedeniyle maruz bırakıldıkları yaş ayrımcılığı, diğeri ayrımcılık biçimleri gibi üzerinde düşünülmeden benimsenen kalıpyargılarla üretilmektedir. Bu nedenle yaş ayrımcılığıyla mücadeleye, söz konusu kalıpyargıların ortadan kaldırılması çabalarıyla başlanmalıdır. Bu çalışma, sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yaşlılığa ilişkin kalıpyargılarına dair farkındalık kazanmaları gerektiği kabulünden hareketle gerçekleştirilmiştir. Çalışmada Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmet programının zorunlu bir dersi kapsamında yapılan çalışmalar sonrası, öğrencilerin kalıpyargılarına dair keşiflerini ortaya çıkartmayı amaçlayan yansıtıcı günlükler uygulanmıştır. Yansıtıcı günlüklerin içerik analizinden ilki, “yaşlı nüfusa yönelik genellemeler”, ikincisi ise “huzurevlerine ilişkin ezbere değerlendirmeler” olan iki temaya ulaşılmıştır. Sonuç olarak, öğrencilerin yaşlılığa ilişkin kalıpyargılarını keşfetmiş oldukları ve bu yargıların dönüşmesi gerektiğine ilişkin bir bilinç geliştirdikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Yaş Ayrımcılığı, Kalıpyargılar, Huzurevleri, Sosyal Hizmet.

¹ Bu çalışma, 13460 proje numarası ile Hacettepe Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.

² Dr. Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi İİBF, Sosyal Hizmet Bölümü

SOCIAL WORK STUDENTS' STEREOTYPES OF AGEING: EXPLORATION AND TRANSFORMATION

ABSTRACT

As a profession social work expects from social workers to become pioneers of the struggle against all forms of discrimination. In order to protect the rights of the elderly and to provide welfare for them, social workers should eliminate ageism. Ageism is produced by stereotypes that are adopted without reflection on it and people experience this kind of discrimination simply because of their age. The struggle against ageism must begin with the elimination of stereotypes. This study was carried out with the assumption that gaining awareness of the stereotypes of ageing is vital for social work students. In this study, aiming to reveal the discoveries of the social work students' stereotypes, reflective diaries were implemented after a course. In the content analysis of the diaries, two main themes have been reached: “generalizations on elderly people” and “evaluation without knowing on residential care homes for older people”. As a result, it has been seen that students discovered their own stereotypes of ageing, and they developed awareness of the need these judgments should change.

Keywords: Ageing, Ageism, Stereotypes, Residential Care Homes, Social Work.

GİRİŞ

İnsan yaşamının doğal evrelerinden biri olan yaşlılık, kavram olarak genellikle 60 yaş ve üzeri³ bireylerin yaşamsal dönemlerini tanımlamak üzere kullanılmaktadır. Bununla birlikte Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından yaşlılığın belirli bir yaş itibarıyla başlayan bir süreç olmadığı da vurgulamaktadır (Kowal ve Peachey, 2001: 9). Zira ülkeler arasındaki refah düzeyi farklılıkları, teknoloji ve tıp alanındaki ilerlemelerle birlikte yaşam süresinin uzaması gibi etmenlere bağlı olarak yaşlılığa ilişkin bakış açıları ve yapılan tanımlamalar da değişmektedir.

Yaşlılık salt biyolojik değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal boyutları ile değerlendirilmesi gereken bir yaşam sürecidir. Biyolojik açıdan yaşlanma, kronolojik yaşla birlikte zamana bağlı olarak insanın fizyolojik yapısında görülen değişimleri ifade etmektedir. Bedensel değişimler, sinir sistemindeki farklılaşmalar, duylarda ve bilişsel faaliyetlerde gerileme, hareketlerde yavaşlama, çeşitli sağlık sorunları biyolojik yaşlanmanın gözlenebilir olumsuz sonuçları arasında sayılmaktadır. Ancak kalıtım, yaşam biçimi, iş koşulları, refah düzeyi, beslenme alışkanlıkları, kronik hastalıklar, kişilik yapısı, toplumun ve çevrenin bireyi, bireyin ise kendisini algılayışı gibi etmenler, biyolojik yaşlanmada bireysel farklılıkları ortaya çıkartmaktadır (Dönümcü, 2006: 43). Psikolojik yaşlanma algı, öğrenme, psiko-motor, problem çözme gibi özellikler bakımından ilerleyen yaşla bağlantılı olarak insanlarda gerçekleşen değişimlere işaret etmektedir. Yaşlanmanın psikolojik boyutunun saptanması, biyolojik yaşlanmaya göre daha güç olmakla birlikte, genellikle kişinin kendisini yaşlı hissetmesinin ve davranışlarının bu duygu durumu doğrultusunda değişmesinin psikolojik yaşlanmanın belirtileri olduğu kabul edilmektedir. Ancak elbette psikolojik yaşlanma da biyolojik yaşlanma gibi genellenebilir bir süreç olmayıp, kişinin kendisine ilişkin algısı, sosyal çevre, kültür, eğitim durumu, cinsiyet gibi faktörler tarafından etkilenebilmektedir (Arpacı, 2005: 17).

³ Farklı ülkelerde çalışma, sosyal güvenlik sistemleri ve sosyal hizmetlerin sunumuyla bağlantılı olarak emeklilik ve yaşlılık aylığı gibi düzenlemeler için yaşlılığın başlangıcı olarak 60, 65 gibi farklı yaşlar alınmaktadır. OECD, yaşlı nüfusunu, 65 yaş ve üzeri nüfus olarak tanımlamaktadır.

Toplumun yaşlıya bakış açısı ve tutumu, kimin yaşlı olduğunun belirlenmesi ve yaşlıya biçilen roller açısından ileri yaş grubundan beklenen davranışlarla ve bu gruba atfedilen değerlerle ilişkili olan sosyolojik yaşlanma ise toplumdan topluma ve aynı toplum içinde zamanla değişen bir olguya işaret etmektedir (Er, 2009: 141; Oğuz, 2007: 44).

Yaşlanmanın sözü edilen boyutlarının beraberinde getirdiği bazı ortak özelliklerin varlığının yadsınamayacak olması, yaşlılığa ve yaşlı bireylere ilişkin genellemelerle hareket edilebileceği yanlıgısını doğurmamalıdır. Zira yaşlıların üretim dışı olduğu ve çalışan nüfus üzerinde yük olduğu, yaşlı bireylerin yaşamdan kopmaya, yalnız ya da kendi yaşlıları arasında yaşamaya eğilimli oldukları, alınan kararlara ve değişimlere karşı direnç gösterdikleri, kaçınılmaz olarak hafıza sorunu yaşayacakları gibi birtakım kalıpyargılarla hareket etmek, yaşlı bireylerin spesifik ihtiyaç ve özelliklerini görünmez kılan yaş ayrımcılığına yol açmaktadır (Koç, 2002: 288-289). Başka türlü ifade etmek gerekirse, yaş ayrımcılığı, yaşlılığa ve yaşlılara ilişkin benimsenen ve sosyal olarak inşa edilen belirli şemalar olan kalıpyargıların kurumlar, kurallar ve gündelik yaşam deneyimleri aracılığıyla içselleştirilmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Dozois, 2006'dan aktaran Arun ve Pamuk, 2014: 21; Greenberg vd., 2002: 27).

Son birkaç on yılda yaş ayrımcılığına yönelik tartışmaların daha sık yapıldığı ve bu ayrımcılık biçiminin ortadan kaldırılmasına yönelik çabaların arttığı söylenebilir. Söz konusu gelişmelerin ortaya çıkmasında ve güncelliğini korumasında Birleşmiş Milletler (BM) ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) gibi uluslararası kuruluşların önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. 1991 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Yaşlı İlkeleri kabul edilerek, yaşlıların bağımsızlığına, katılımına, bakımına, kendini gerçekleştirmelerine ve saygınlıklarına dikkat çekilmiştir. DSÖ (2015: 196) “Yaşlılık ve Sağlık Raporu”nda sağlıklı yaşlanmanın tüm ülkelerin dikkate alması gereken bir mesele olduğunu vurgulayarak, bunu başarmak için yaşlılığa ve yaşlı bireylere ilişkin düşünme biçimlerinin değiştirilmesinin ve yaş ayrımcılığının ortadan kaldırılmasının önemini vurgulamıştır. BM tarafından 1 Ekim 2016 tarihi, “Yaşlı

Ayrımcılığına Karşı Tavrı Al” teması ile Uluslararası Yaşlılar Günü olarak kabul edilmiş ve yaşlılığa dair olumsuz tutum ve ayrımcılığa, bunların yaşlı bireyler üzerindeki etkilerine dikkat çekilmiştir. Benzer biçimde DSÖ de 2017 yılında “Yaşlanma ve Sağlık ile İlgili Küresel Strateji ve Eylem Planı”nı kabul etmiş ve herkesi yaşlı ayrımcılığıyla mücadeleye çağırmıştır.

Yaş ayrımcılığının ortaya çıkmasında yaşlılığa ilişkin kalıpyargıların önemli bir paya sahip olması, yaşlı ayrımcılığıyla mücadelede bu kalıpyargıların ortadan kaldırılmasına yönelik çabaları zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle çalışmada öncelikle yaş ayrımcılığı ve yaşlılığa ilişkin kalıpyargılar üzerinde durulacaktır. Ardından yaşlılara yönelik ayrımcılıkla mücadelede, yaşlı refahı alanında çalışan önemli mesleklerden birisi olan sosyal hizmetin yeri tartışmaya açılacaktır. Son olarak ise sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlılara ilişkin kalıpyargılarını keşfetmelerini amaçlayan bir ders içeriği üzerinden yapılan araştırmanın sonuçları sunulacaktır.

1. YAŞ AYRIMCILIĞI VE YAŞLILIĞA İLİŞKİN KALIPYARGILAR

Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan raporda 1950 ve 2010 yılları arasında dünya genelinde ortalama yaşam süresinin 46 yıldan 68 yıla yükseldiği ve gelişmekte olan ülkelerde yaşlı nüfusun daha hızlı artacağı belirtilmiştir (BM, 2011: 3). Zira ortalama yaşam süresinin uzaması ve doğum oranlarının düşmesi nedeniyle tüm dünyada yaşlı nüfusunda artış yaşanmaktadır (DSÖ, 2015: 45). DSÖ (2004) verilerine göre 2000’li yıllar itibarıyla dünyada 600 milyon insan 60 yaş ve üzerindedir. Bu rakamın 2025 yılında iki katına çıkacağı, 2050 yılında ise her beş kişiden birinin 60 yaş ve üzerinde olacağı öngörülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan 2017 yılı istatistiklerine göre Türkiye’de ise 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfus 2013 yılında 5,891,694 iken son beş yılda %17 artarak 2017 yılında 6,895,385’e ulaşmış, böylece yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı 2017 yılında %8,5’e yükselmiştir (TÜİK, 2018a). TÜİK tarafından demografik göstergelere ilişkin yapılan nüfus projeksiyonuna göre 65 yaş ve üzerindeki nüfus oranının 2023 yılında %10,2, 2040’ta %16,3, 2060’ta %22,6 ve 2080’de %25,6 olacağı tahmin edilmektedir

(TÜİK, 2018b). Tüm bu verilerden hareketle, gerek Türkiye’de gerekse dünya genelinde nüfusun giderek yaşlandığı iddiasını sürdürmek mümkündür. Yaşlanan dünya nüfusu dikkate alındığında, yaşlı nüfusun iyilik halinin sağlanması için atılacak adımların başında ise yaş ayrımcılığıyla mücadele gelmelidir.

Pek çok güncel çalışmada, yaş ayrımcılığı kavramını 1969 yılında ilk kez, “Ageism: Another Form of Bigotry” isimli makalesinde kullanan Gerontolog Robert Butler’ın önemli çalışması referans alınmaktadır. Söz konusu makalesinde Butler (1969: 243), kronolojik yaş üzerinden yapılan ayrımcılık olarak tanımladığı yaş ayrımcılığının, genç ve orta yaş grubundan kişilerin yaşlanmaya ilişkin hastalık, engellilik, güçsüzleşme, yararsızlaşma ve ölüm korkusu ile bütünleştirdikleri kökleşmiş tedirginliklerinin bir yansıması olan kalıpyargılarla şekillendiğine dikkat çekmiştir. Butler, 1989 yılında yaptığı çalışmada ise tıpkı insanların ten rengi ve toplumsal cinsiyeti nedeniyle maruz bırakıldıkları ırkçılık ve cinsiyetçilik gibi yaş ayrımcılığının da insanların yalnızca yaşlı oldukları için sistematik olarak maruz kaldıkları bir ayrımcılık biçimi olduğunu belirtmiştir. Butler (1989: 139) tüm insanların sosyal, kültürel, ekonomik ve bireysel çevrelerine müdahale etme ve etkileme gücü bulunduğunu ancak yaşlı bireylere ve yaşlanmaya ilişkin olumsuz imgeler, kalıpyargılar, mitler ve çarpıtmalar değiştirilemez ise yaşlılar açısından söz konusu gücün kısıtlanacağını vurgulamıştır.

Yaş ayrımcılığı konusunda yapılan bir başka önemli çalışma ise Tuckman ve Lorge tarafından 1953 yılında gerçekleştirilmiştir. Yaşlılara ilişkin tutumları ortaya çıkartmayı amaçlayan bu çalışma, yaşlılar hakkındaki kavramsal yanılgıların ve kalıpyargıların varlığına işaret etmiş ve yaş ayrımcılığının kalıpyargılarla ilişkisini gözler önüne sermiştir (McGuire vd., 2008: 15).

İnsanların, çoğunlukla kendilerinden farklı kişileri otomatik olarak kategorize etme eğilimleri bulunmaktadır. Bu kategorizasyon süreci bir kez başladığında genellikle ırk, toplumsal cinsiyet ve yaş gibi nitelikler hakkında kalıpyargılar da üretilmeye başlanır (Nelson, 2005: 207). Belirli bir sosyal grubun üyelerinin özelliklerine ilişkin inançlarımızı ve beklentilerimizi içeren bilişsel yapılar olan kalıpyargılar

zaman içinde insanların değişen çevrelerini algılamalarıyla, algılanan bilgiyi yorumlamalarıyla ve bunu bellekte kodlamalarıyla gelişir (Cuddy ve Fiske, 2002: 4).

Yaşlanmayla ilgili hüküm süren pek çok kalıpyargı bulunmaktadır. Bu kalıpyargılar, insanların yaşlandıkça giderek daha fazla birbirlerine benzer hale geldikleri inancının yaygınlaşmasına, yaşlıların hoşgörüsüz, tutucu ya da sabit fikirli olarak görülmesine, ahlaki bakış açıları ve yetenekleri bakımından eski moda olarak kabul edilmelerine, fiziksel, bilişsel ve psikolojik açıdan gerilemiş olduklarının ve toplumdan izole biçimde yaşadıklarının düşünülmesine, yaşlıların kaçınılmaz biçimde bunalımlı, hasta, zayıf, cinsiyetsiz, muhtaç, hafıza sorunu yaşayan ve üretken olmayan kişiler olarak etkilenmelerine neden olmaktadır (Butler, 1989: 139; Momtaz vd., 2014: 813-814; Whitbourne ve Sneed, 2002: 247-248). Yaşlılara yönelik ayrımcılığa zemin hazırlayan bu kalıpyargılar, doğası itibarıyla bu ayrımcılık biçiminin görünmez kılınmasına sebep olmaktadır (Palmore, 2015: 873). Zira bu kalıpyargıların hakim olduğu bir çevrede sosyalleşen kişilerin, yaş ayrımcılığı ortaya çıktığı zaman dahi bunu fark edebilmeleri mümkün olamamaktadır (McGuire vd., 2008: 11). Bir başka ifadeyle yaşlıların nitelik ve davranışlarına ilişkin üretilen kalıpyargılar, yaş ayrımcılığının farkındalık, kontrol ya da zarar verme niyeti olmaksızın ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bireysel farklılıklar olsa da bir öznitelik olarak yaşa duyarlılık gösteren zihinsel süreçler ve davranışlar, insanların günlük düşünceleri, duyguları, yargıları ve kararlarında otomatik olarak üretilmektedir (Levy ve Banaji, 2002: 50-51). Paradoksal biçimde yaşlı insanlara yönelik genellikle olumlu tutumlara sahip olan insanların dahi yaşlı bireyler ile kurdukları iletişimlerinde yaşlılığa ilişkin bu olumsuz kalıpyargıların etkisi görülmektedir (Nelson, 2005: 209). Ayrıca yaşlı bireylerin bizzat kendilerinin de çoğu zaman fark etmeksizin yaşlılığa ilişkin kalıpyargıları içselleştirmeleri, özgüven yitimi yaşamalarına, işlevselliklerinin ve sağlıklarının olumsuz etkilemesine neden olmaktadır (Nelson, 2005: 212; Palmore, 2015: 873).

Yılmaz ve Özkan (2010: 36) tarafından da vurgulandığı gibi konuyla ilgili yapılan çalışmalar, yaşlı ayrımcılığının en fazla çalışma yaşamı, aile yaşamı, sosyal yaşam, cinsel yaşam, sağlık bakım sistemleri gibi alanlarda ortaya çıktığını göstermektedir. Dolayısıyla yaşlanmaya ilişkin korkuyu ve inkârı beraberinde getiren bu kalıpyargılarla üretilen ve pekiştirilen yaş ayrımcılığının (Bytheway ve Johnson, 1990'dan aktaran Bytheway, 1995: 14) bireysel, kurumsal ve toplumsal düzeyde görülen önemli bir sorun olduğu kabul edilmelidir. Bireysel düzeyde yaş ayrımcılığı, bireylerin düşünce, tutum, inanç ve uygulamalarıyla, ileri yaştaki kişilere karşı önyargılı olmaları biçiminde ortaya çıkmaktadır. Kurumsal ve toplumsal düzeyde ortaya çıkan yaş ayrımcılığı ise ilerleyen yaşı nedeniyle bir kişiye ya da gruba karşı ayrımcılığa yol açan misyonlar, normlar, kurallar ve uygulamalar yoluyla üretilmektedir (International Longevity Center [ILC], 2006: 21).

Yaş ayrımcılığı tüm düzeylerde, yaşlıların insan haklarının ve yurttaşlık haklarının korunmasının önünde büyük bir engel oluşturmaktadır (Phelan, 2008: 320). Zira insanların kronolojik yaş üzerinden sınıflandırılmasını meşrulaştıran, yaşlı bireylerin eşit kaynak ve fırsatlara sahip olduklarının sistematik olarak reddedilmesine yol açan yaş ayrımcılığının, iyi niyetli bir himaye etme eğiliminden açık bir olumsuzlamaya kadar uzanabilen görünümleri bulunmaktadır (Bytheway ve Johnson, 1990'dan aktaran Bytheway, 1995: 14). Dolayısıyla yaş ayrımcılığı, yaşlıların dezavantajlı kılınmasına, değersizleştirilmesine, marjinalleştirilmesine, ihmal ve istismara maruz kalmalarına, bağımlı ve rahatsız edici bir "yük" olarak algılanmasına sebep olan bir kültürün yaygınlaşmasına neden olmaktadır (Centre for Policy on Ageing [CPA], 2009: 15; Gutman ve Spencer, 2010: vii).

Yaş ayrımcılığının yukarıda değinilen boyutları ve sonuçları göz önünde bulundurulduğunda bu ayrımcılık biçimine temel oluşturan kalıpyargıların ortadan kaldırılması için dikkatli bir çalışma yürütülmesi gerektiği daha açık hale gelmektedir. Söz konusu çalışma, insan yaşamının doğal bir evresi olarak görülmesi gereken yaşlılık sürecinde yaşlı bireylerin bağımlılıklarının artmasına ve yoksunluğun farklı boyutlarıyla karşı

karşıya kalmalarına yol açmayacak, sosyal hayata katılımlarının ve toplumla ilişkilerinin korunmasını olağanlaştıracak bir bakış açısının geliştirilebilmesi için son derece önemlidir.

1.1. Yaş Ayrımcılığıyla Mücadelede Sosyal Hizmet Eğitiminin Yeri

Gerek Türkiye’de gerekse dünya genelinde yaşlı nüfus oranlarındaki artış, bu nüfus grubunun temel ihtiyaçlarının yanı sıra diğer özgül ihtiyaçlarına yanıt olacak sosyal hizmetlerin hayata geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Söz konusu hizmetlerin planlanmasında ve uygulanmasında, temel alanlarından biri yaşlı refahı olan sosyal hizmet disiplini ve mesleği oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle etkili ve yaratıcı hizmetlerin sunulmasından sorumlu olan sosyal hizmet uzmanlarının yaş ayrımcılığına karşı duruşları, sunulan hizmetlerin kalitesini etkilemesi bakımından oldukça önemlidir (Dasbas ve Kesen, 2015: 703).

Yaşlı refahı alanında çalışan tüm meslek elemanlarının olduğu gibi sosyal hizmet uzmanlarının da muhakkak ki yaşlılara yönelik kalıpyargıları ve önyargıları en az taşıyan insanlar olması beklenir (Nelson, 2005: 211). Ancak bir önceki bölümde tartışıldığı üzere, yaş ayrımcılığını beraberinde getiren kalıpyargılar, çoğu zaman farkında olmaksızın içselleştirilmektedir. Söz konusu kalıpyargılar, yaşlılar ile kurulan ilişki biçimlerini etkilediği gibi yaşlıyla beraber zaman geçirmekten kaçınmak, iletişime geçmek istememek, yaşlıyı tanımak ve anlamak için emek harcamamak gibi yaşlı ayrımcılığının en belirgin görünümleri olan tutumlara da yol açmaktadır (Ucun vd., 2015: 1143-1144). Yaşlılığa ilişkin kalıpyargılar, bu alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının, yaşlı bireyler açısından sosyal adaletin sağlanması ve onların temel hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla güden mesleki uygulamaları gerçekleştirebilmelerinin önünde büyük bir engel oluşturacaktır.

Yaşlı ayrımcılığının tüm boyutlarının ortadan kaldırılabilmesi için yoğun, sistematik ve sürekli bir çabaya gereksinim bulunmaktadır. Bu nedenle ayrımcılıkla mücadele edecek temel strateji ve yaklaşımların geliştirilebilmesi için ayrımcılık içeren tutum ve davranışların saptanması ve ayrımcılığa neden olabilecek

kalıpyargıların belirlenmesi önemlidir (Erik vd., 2016: 2). Toplumun her kesimiyle yürütülmesi gereken bu tür çalışmaların, hiçbir ayırım gözetmeksizin mesleğini icra etmesi gereken sosyal hizmet uzmanları ile gerçekleştirilmesi ise hem insani hem de mesleki bir sorumluluktur.

Sosyal hizmet uzmanlarının yaşlılara yönelik taşıyabilecekleri önyargılar üzerine yürütülecek böyle bir çalışmanın ilk adımını ise lisans programlarında yer alan ders içeriklerinin bu amaca uygun biçimde düzenlemesi oluşturmaktadır. Dolayısıyla ayrımcı uygulamalara sebep olabilecek varsayımları ortadan kaldırmaya, yaşlılara yönelik olumsuz kalıpyargıları değiştirmeye ve onların ihtiyaçlarını daha iyi anlamaya yardımcı olacak eğitim içeriklerinin uygulanması oldukça önemlidir (CPA, 2009: 15).

Literatürde yer alan pek çok çalışmanın dikkat çektiği üzere, sosyal hizmet programlarında yaşlılık temasında yürütülen derslerin yanı sıra yaşlı refahına değinen tüm derslerin içeriklerinin bu bakış açısıyla gözden geçirilmesi gerekmektedir. Örneğin Gellis ve arkadaşları (2003: 14) tarafından, sosyal hizmet bölümü birinci sınıf öğrencilerinin yaşlılara ilişkin bilgi ve tutumlarının ölçülmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışmanın sonunda, sosyal hizmet uzmanlarının yaşlılara ilişkin olumlu tutumlar geliştirebilmeleri için lisans eğitimi sırasında bu amaçla geliştirilen yeni müfredatlara gereksinim bulunduğu altı çizilmiştir. Benzer biçimde Özbek Yazıcı ve arkadaşları (2015: 77) sosyal hizmet öğrencileriyle yaptıkları araştırma sonucuna dayanarak, yaşlılara yöneltilen ayrımcılığın önlenmesi ve öğrencilerin olumlu tutumlarının geliştirilebilmesi için ders içerikleri hazırlanırken, yaş ayrımcılığına ilişkin konuların daha fazla vurgulanması önerisinde bulunmuşlardır. Sosyal hizmet öğrencileriyle biri Dasbas ve Kesen (2015: 709) tarafından, diğeri Serpen ve Purutcuoğlu (2017: 181) tarafından gerçekleştirilen iki farklı çalışmada da sosyal hizmet eğitiminin, öğrencilerin yaşlılara karşı olumlu tutumlar geliştirmeye, olumsuz tutumlarının azaltılmasına ve bunlara ilişkin farkındalıklarının artırılmasına katkıda bulunacak biçimde düzenlenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Çamur Duyan ve arkadaşları (2016: 764) sosyal hizmet öğrencileriyle gerçekleştirdikleri araştırma sonucunda yaşlılarla kurulan temasın hem kişisel hem de profesyonel düzeyde

yaşlılarla ilgili tutumların şekillenmesinde etkili olduğunu belirterek, sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlılarla doğrudan iletişim kurmayı sağlayacak yeni müfredatlar tasarlanması gerektiğini vurgulamışlardır. Benzer biçimde Ucu ve arkadaşları (2015: 1149) da öğrenciler için yaşlı bireylerin fiziksel, duygusal ve psikolojik yönlerini öğrenmelerini sağlayacak eğitim içeriklerinin planlanması, uygulanması ve bu eğitimlerin yaygınlaştırılması, üniversitelerde gerçekleştirilecek sosyal sorumluluk projelerinin içinde yaşlılara yönelik faaliyetlerin yer alması ve huzurevine gezilerin düzenlenmesi gerektiğinin altını çizmişlerdir.

Bu çalışmada öncelikle öğrencilerin Sosyal Hizmet Ortamlarında İnceleme dersi kapsamında belirlenen alanlardan birisi olan yaşlı refahı alanı kapsamında sorumlu öğretim elemanı ve ders asistanları eşliğinde huzurevlerine ziyaretler gerçekleştirerek yaşlılarla karşılaşmaları ve iletişim kurmaları, huzurevlerinde gözlem yapmaları, alanda çalışan sosyal hizmet uzmanının yaşlılık alanına ilişkin bilgi ve deneyimlerini öğrenmeleri hedeflenmiştir. Kuruluş ziyareti öncesinde öğrencilere bilgi ve deneyim aktaracak sosyal hizmet uzmanlarıyla görüşülmüş, dersin ve ziyaretlerin amacı ile beklenen öğrenme çıktıları paylaşılmıştır. Buna göre uzmanlardan çalıştıkları huzurevinin tarihine, mevzuatına, amacına, personeline ilişkin genel bilgileri paylaşmaları talep edilmiştir. Bunun yanı sıra sosyal hizmet uzmanları, huzurevinde sunulan hizmetlere ve yaşlı profiline ilişkin daha detaylı bilgileri paylaşırken, yaşlılara ilişkin mevcut kalıpyargılara, bu yargıların ortadan kaldırılması ve sosyal içermenin başarılması için atılması gereken adımlara ilişkin bilgi ve deneyim aktarımında bulunmuşlardır. Böylece lisans eğitimlerinin ilk döneminde sosyal hizmet öğrencilerinin, yaşlılığa ve yaşlılık alanına ilişkin bilgi edinirken, yaş ayrımcılığına yol açacak kalıpyargılara ilişkin de farkındalık kazanmaları amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

Sosyal Hizmet Ortamlarında İnceleme dersi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde öğrenim gören öğrencilerin ilk akademik dönemlerinde almaları gereken zorunlu dersler arasında yer almaktadır. Öğrencilerin sosyal hizmet kuruluşları hakkında temel bilgi sahibi olmaları amacıyla yürütülen dersin

amacı ve içeriği 2016-2017 akademik yılında gözden geçirilerek yenilenmiştir. Böylece dersi alan öğrencilerin farklı sosyal hizmet alanlarına ilişkin bilgi sahibi olmalarının yanında, hizmetlerden yararlanan kişi ve gruplara yönelik kendi kalıpyargılarının neler olabileceğini keşfetmeleri de amaçlanmıştır. Derste irdelenen alanlardan birisi olan yaşlı refahı kapsamında, öğrencilerin belirlenen okumalarla konuya ilişkin temel bilgiler edinmeleri hedeflenmiştir. Ancak dersin en önemli öğrenme tekniklerinden biri olarak kabul edilen kuruluş ziyaretleri çerçevesinde tüm öğrencilerle dört ayrı huzurevine ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen ziyaretlerin ardından tam sayımlı bir katılımı tüm öğrencilerin, yaşlılara yönelik kalıpyargıların neler olduğuna ilişkin keşiflerinin ortaya çıkartılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öğrencilerin, öğrenme etkinlikleri üzerine düşünmelerine, öğrendiklerini açık ve amaçlı bir biçimde tanımlamalarına, öğretim uygulamalarıyla ilişkilendirdikleri kazanımlarını kişisel bir yolla araştırmalarına ve ifade etmelerine olanak sağlaması (Tang, 2002: 7) bakımından bu araştırmada bir nitel araştırma tekniği olarak yansıtıcı günlükler uygulanmıştır. Böylece öğrenciler tarafından bireysel olarak yazılan yansıtıcı günlüklerle, bilgi kavramları, öğrenme kavramları ve öğrenmeyi izleme ve düzenleme stratejileri hakkında değerli bilgilere ulaşılması ve öğrencilerin kendi kendini düzenleyen öğrenenler olmalarına yardımcı olması (Wallin ve Adawi, 2017: 11) hedeflenmiştir.

Okunmasına ve analizine, dersin tamamlanmasının ardından başlanan yansıtıcı günlüklerde öğrencilerin iki soruya yanıt vermeleri beklenmiştir. Bunlardan ilki, “bu derste ne öğrendiniz?” sorusu, ikincisi ise “yaşlılara yönelik ne tür kalıpyargılarınızın olduğunu fark ettiniz?” sorusu olarak belirlenmiştir. Günlüklerde yanıtlanan sorular üzerinde içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Nitel içerik analizi, belirli bir metinde açık ya da gizli olabilecek anlamları, temaları ve kalıpları incelemek için yalnızca kelimeleri saymanın ya da metinlerden nesnel içeriğin çıkarılmasının ötesine geçmesi, araştırmacıların sosyal gerçekliği subjektif fakat bilimsel bir şekilde anlamalarını sağlaması bakımından önemli bir tekniktir (Zhang ve Wildemuth, 2009: 1). Zira içerik analizi, belirli metinlerin veya kavramların ortaya çıkmasının istatistiksel anlamından ziyade, fenomenin anlam aralığını gösteren eşsiz temalara dikkat çekmekte ve

böylece metin yazarlarının bakış açılarının, araştırmacı tarafından, araştırmanın sonuçlarının ise okuyucular tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır (Hashemnezhad, 2015: 60). Bu çalışmada yansıtıcı günlükler üzerinden gerçekleştirilen içerik analizi sonucunda araştırmanın iki temel teması ortaya çıkartılmıştır.

3. BULGULAR

2016-2017 öğretim yılı itibarıyla Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü birinci sınıfında öğrenip görüp, Sosyal Hizmet Ortamlarında İnceleme dersini alan ve başarıyla tamamlayan öğrenciler, bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Evreni oluşturan 194 öğrencinin, 5'i derse devam etmemiş, 189 öğrenci ise dersi almış ve başarılı olmuştur. Böylece 149 (%78.8) kadın, 40 (%21.2) erkek toplam 189 öğrenciden yaşlılara yönelik kalıpyargılara dair keşiflerini değerlendirmeyi amaçlayan yansıtıcı günlükler toplanmıştır.

Yansıtıcı günlüklerin analizinde ilgili ders kapsamında yapılan çalışmalar sonunda öğrencilerin, yaşlılığa ilişkin kendi değerlendirmelerinin ne türden kalıpyargılar barındırdığını keşfettikleri görülmüştür. Analiz sonucunda öğrencilerin keşiflerini yansıtan iki temaya ulaşılmıştır. İlki, “yaşlı nüfusa yönelik genellemeler”, ikincisi “huzurevlerine ilişkin ezbere değerlendirmeler” olan bu temalar, öğrencilerin yaşlılık alanına ilişkin kendi kalıpyargılarıyla yüzleştikleri ve bu yargıların kırılması gerektiğine dair bilinç geliştirdikleri paydasında ortaklaşmaktadır. Zira yaşlılığa ilişkin değerlendirmelerde bulunan öğrencilerin, öncelikle hakim kabullerden ve yaşamlarında karşılaştıkları tekil örneklerden yola çıkarak yaptıkları genellemeleri ve ezbere değerlendirmeleri keşfettikleri görülmüştür. Bu keşifle bağlantılı olarak yansıtıcı günlüklerinde yer verdikleri değerlendirmelerinde ise öğrencilerin, yaşlılık alanına ilişkin genellemelerinin ve ezbere değerlendirmelerinin altında yatan kalıpyargıların dönüşmesi gerektiğine ilişkin vurgularının öne çıktığı görülmüştür.

3.1. Yaşlı Nüfusa Yönelik Genellemeler

Öğrencilerin yaşlı nüfusa ilişkin genellemelerinin kaynağında, ilerleyen yaşla birlikte insanların kaçınılmaz olarak fiziksel güçlerini ve akli yetilerini yitirdiklerine ilişkin kalıpyargıların yer aldığı görülmektedir. Bu türden kalıpyargılar ise yaşlı bireylerin zorunlu olarak başkalarının yardımına ve desteğine bağımlı olan insanlar olduğu kabulünün sorgulanmaksızın benimsenmesini beraberinde getirmektedir. 20 yaşındaki bir kadın öğrencinin aşağıdaki ifadesi bu yorumu destekler niteliktedir:

“Yaşlılara ilişkin en büyük kalıpyargım, insanların altmış, yetmiş yaşlarından sonra artık kendi başına yürüyemez, kişisel ihtiyaçlarını gideremez hafızası çok zayıflamıştır, bu yüzden pek çok şeyi hatırlamaz gibiydi. Fakat ziyaret ettiğimiz huzurevinde seksen yaşının üstünde pek çok kişiyle tanıştım. Onların kişisel ihtiyaçlarını giderebildiklerini görmek ve anlattıklarıyla, hafızalarıyla ve zekalarıyla beni şaşırtmış olmaları, her yaşlının benim düşündüğüm gibi olmadığını öğretti.”

(Serçe)

Yansıtıcı günlüklerde yaptıkları değerlendirmelerde öğrencilerin yaşlılığı, yaşamın kendine yetemeyen, üretken olmayan bir dönemi olarak görme eğilimi sergilediklerini keşfetmiş olmaları dikkat çekicidir. Örneğin 21 yaşındaki erkek öğrenci Tukan'ın ifadesinde söz konusu kalıpyargılara ilişkin keşfi açıkça görülmektedir:

“Yaşlılar için ömrünün sonunu yaşayan, az senesi kalmış, hiçbir iş yapmasa da olur dediğim olmuştu. Onların döneminde yetişkinliğin ne kadar uzun olduğundan haberdar değildim.” (Tukan)

21 yaşındaki kadın öğrenci Martı ile 20 yaşındaki erkek öğrenci Pelikan'ın ifadelerinde görülebileceği gibi öğrenciler, yaşlılık döneminde insanların genellikle yaşamın sonlanmasını bekledikleri için belirli bir yaşam rutininin dışına çıkmaya gönüllü olmadıklarını ya da çıkamadıklarını düşünmektedirler:

“Ben yaşlıları, çok konuşan bireyler olarak görüp onların tek yaptıkları şeyin gidip bankadan emekli maaşlarına alıp parkta oturmak olduğunu düşünürdüm.” (Martı)

“Yaşlıların sadece yiyip içip yattıklarını, başka bir şey yapmadıklarını, hayatlarının tekdüze olduğunu ve içine kapalı olduklarını düşünüyordum.” (Pelikan)

Öğrencilerin, yaşlı insanların yaşam deneyimlerini abartarak gençlere mutlak doğru biçiminde dayattıklarını ve yönelttikleri eleştirilerde çoğunlukla acımasız oldukları yargısını yaygın biçimde taşımış oldukları görülmektedir. Örneğin 20 yaşındaki kadın öğrenci Kırlandıç ile 21 yaşındaki erkek öğrenci Güvercin’in ifadeleri bu bulguyu destekler niteliktedir:

“Onların huysuz olduklarını, kendi bildiklerinden başka doğruyu kabul etmediklerini düşünüyordum. Üzülerek söyleyebilirim ki, onların yaşanmışlıklarının geride kaldığını, tecrübelerin çok önemli olmadığını düşünüyordum.” (Kırlandıç)

“Yaşlılara karşı önyargım, gençleri düşünsel anlamda hiç anlamadıkları, anlamak da istemedikleri ve kendilerince kalıplaşmış düşünceleri günümüze yorumlayarak, genç nesli devamlı yanlış şeyler yapıyor olarak gördükleriydi.” (Güvercin)

Yansıtıcı günlüklerinde öğrenciler, kendi kalıpyargılarının bir ifadesi olarak yaşlı bireyler için genellikle “huysuz” kavramını kullanmış olduklarının altını çizmişlerdir. Öğrenciler, yaşlıların huysuz olduğuna ilişkin düşüncelerinin, ilerleyen yaşla birlikte insanların yaşamdan daha az keyif almaya başladıklarına ve bu durumu, çevrelerine karşı daha az anlayışlı davranışlar olarak yansıtıyor olduklarına dair yargıyı sorgulamaksızın kabul etmiş olmalarından kaynaklandığını vurgulamışlardır. Kadın öğrencilerden 21 yaşındaki Kumru ile 22 yaşındaki Üveyik, yansıtıcı günlüklerinde bu türden kalıpyargılarını şöyle ifade etmişlerdir:

“Genelde yaşlıların aksi, huysuz, suratsız olduğunu, hiçbir şeyden memnun olmadıklarını, onları güldürmedin çok zor olduğunu düşünmek gibi önyargılarım vardı. Ama onlarla iletişime geçince ve anlamaya çalışınca, bu düşüncelerimin aslında çok da temelinin olmadığını gördüm.” (Kumru)

“Genelde huysuz, hiçbir şeyi beğenmeyen hiçbir şeyden hoşnut olmayan ve gençleri eleştiren bireyler olarak düşünüyordum yaşlıları. Ama bizzat huzurevine gidip gördüğümde durumun hiç de öyle olmadığını, aslında onların da pek çok gençten daha fazla yüksek ve güzel enerjiye sahip olduğunu fark ettim.” (Üveyik)

Son olarak öğrencilerin, yaşlı bireylerin “huysuz”, “anlayışsız”, “memnuniyetsiz” olduğuna ilişkin kalıpyargılarının, onları anlamaya çalışmanın zaman kaybı olduğunu düşünmelerine neden olduğunu ve iletişim kurmada gönülsüzlük yarattığını fark etmiş olmaları da dikkat çekicidir. 21 yaşındaki erkek öğrenci Turna’nın ifadesi bu bulguyu destekler niteliktedir:

“Açıkçası önceden yaşlılarla konuşmayı, vakit geçirmeyi çok sevmezdim. Yaşlıların kuşak farkından dolayı asla gençlerle aynı düşünceyi paylaşacaklarını düşünmezdim ancak yaptığımız ziyaret ile bu önyargım kırılmaya başladı.” (Turna)

3.2. Huzurevlerine İlişkin Ezbere Değerlendirmeler

Araştırmada ortaya çıkan çarpıcı sonuçlardan biri öğrencilerin, insan yaşamının güçsüz dönemlerinden biri olduğunu kabul ettikleri yaşlılıkta, kendi bakımlarını karşılayamayan, daha da kırılgan yaşlı bireylerin huzurevlerinde yaşadıklarına dair kalıpyargılarıyla yüzleşmiş olmalarıdır. Zira öğrenciler yazdıkları yansıtıcı günlüklerde, huzurevi ziyaretleri sırasında karşılaştıkları manzaranın bir hayli vahim olacağı yanılığını taşıdıklarına ancak gerçekleştirilen ziyaretlerde karşılaştıkları yaşlı profiline ve kuruluşların, varsayımlarıyla örtüşmediğine sık sık değinmişlerdir. Örneğin 20 yaşındaki erkek öğrenci Balıkçıl, bu konudaki düşüncelerini yansıtıcı günlüğüne şöyle aktarmıştır:

“Huzurevindeki yaşlılara ilişkin hepsinin bize muhtaç olduğu, biri olmadan işlerini göremeyeceklerini düşünüyordum. Huzurevi ziyaretinde aslında tüm yaşların bu durumda olmadığını da gördüm.” (Balıkçıl)

Öğrencilerin, yaşlı insanların yaşamlarına atfedilen yoksunlukların, huzurevlerinde yaşayan yaşlılar tarafından daha fazla deneyimlendiğine ilişkin yargıyı yaygın biçimde paylaştıkları görülmüştür. Örneğin kadın öğrencilerden Leylek, *“huzurevine gitmeden önce oradaki yaşlıların çoğunun hasta veya yoksul olduğunu düşünürdüm fakat hiç de düşündüğüm gibi değilmiş.”* diyerek, huzurevi ziyareti öncesindeki tahayyülleri ile ziyaret sırasında karşılaştıklarının birbirinden ayrıştığını belirtmiştir. Benzer biçimde kadın öğrencilerden Albatros, kuruluş ziyareti öncesine ait olan, huzurevinde yaşayan yaşlı bireylerin bakıma ihtiyaç duyacak denli güçten yoksun, sosyal dışlanmaya maruz kalmış ve “istenmeyen” bireyler olduğuna ilişkin kabullerini, *“genelde zayıf olduklarını, muhtaç konumda olduklarını düşünüyordum, toplum tarafından dışlandığı için istenmediklerini düşünüyordum.”* diyerek vurgulamıştır.

Huzurevlerinin, yaşlıların terk edildiği ya da “kimsesiz” yaşlıların zorunlu olarak kaldığı kuruluşlar olduğuna ilişkin yargı, söz konusu kuruluşlarda yaşayan yaşlıların kendi iradelerinin dışında ve çoğu zaman baskıyla ve zorla bu kuruluşlara yerleştirilen pasif bireyler olarak algılanmasına yol açmaktadır. Örneğin, her ikisi de 21 yaşında olan Doğan ve Kaşıkçı’nın yansıtıcı günlüklerindeki ifadeleri bu bulguyu destekler niteliktedir:

“Yaşlılarla ilgili özellikle şu önyargım vardı, hepsi evlatları ile sorun yaşıyor, kendi öz bakım ihtiyaçlarını karşılayamıyor, diğer aile üyeleri tarafından huzurevine gitmesi için baskı görüyor zannediyordum.” (Doğan)

“Huzurevlerindeki yaşlıların genelde çocuklarının olmadığını veya onlara bakmak istemediğini düşünürken, birçoğunun kendi istekleri doğrultusunda daha iyi bakım sağlanması amacıyla geldiğini gördüm.” (Kaşıkçı)

Aşağıdaki alıntılarda görülebileceği gibi huzurevlerinde yaşamını sürdüren yaşlıların “terk edilmiş” kişiler olduklarını varsaymak, öğrencilerin kaçınılmaz olarak huzurevlerinde “mutsuz” yaşlılarla karşılaşacakları düşüncesini de taşımalarına neden olmuştur:

“Ben hepsinin, ailesi tarafından terk edilmiş ve mutsuz olduklarını sanıyordum ama kendi isteğiyle gelen birçok yaşlı vardı ve güler yüzleriyle hepsi bizimle konuşmak için can atıyordu.” (Kartal)

“Özellikle huzurevinde kalan yaşlılar için onların çocukları tarafından istenmeyip, zorbalığa maruz kaldıklarını düşünürdüm. Huzurevi yaşamının onlar için işkence olduğunu düşünürdüm, fakat durum böyle değilmiş, kendi isteğiyle gelip orada mutlu yaşayan insanlarla tanışma fırsatım oldu.”
(Şahin)

19 yaşındaki kadın öğrenci Kuzgun’un anlatımında da görülebileceği gibi öğrencilerin yaptıkları değerlendirmelerde, huzurevlerinde yaşayan yaşlıların, yaşamları süresince yaptıkları hataların, özellikle kendi ebeveynlerinin bakım sorumluluğunu almayacak evlatların yetiştirilmesiyle ilgisinin kurulduğu görülmüştür:

“Huzurevinde kalan yaşlıların çalışıp para kazanmak yerine düzgün evlat yetiştireselendi huzurevinde kalmazlardı diye düşünürdüm. Geçmişin bedelini kendi evlerinde değil bir kurumda ölümü bekleyerek ödüyor olabileceklerini düşünürdüm.” (Kuzgun)

Toplumda huzurevlerinde kalan yaşlıların, sorumsuz çocuklarının kurbanı olduklarına ilişkin bir algı bulunmaktadır. Öğrenciler benzer bir algının, huzurevlerine yapılan ziyaretler öncesinde kendileri tarafından da taşındığını belirtmişlerdir. Söz konusu değerlendirme, 21 yaşındaki erkek öğrenci Yağmur Kuşu’nun anlatımında da görülmektedir:

“Benim yaşadığım yörede anne babaya çocuklar bakar ve genelde bu değişmez. Eğer anne-baba huzurevi bir gibi bir yere bırakılırsa toplumca kınanır. Bu bende de böyleydi ta ki huzurevini görünceye kadar.” (Yağmur Kuşu)

Huzurevi ziyaretleri sırasında yaşlı bireylerin çoğu zaman daha iyi yaşam koşulları için huzurevinde yaşadıkları bilgisini bizzat yaşlı bireylerden almış olmaları, öğrencilerin kendi değerlendirmelerinin ne

derece ezbere olabileceğini görmelerini sağlamıştır. Bu konudaki farkındalıklarını, kadın öğrenciler Guguk ve Bülbül ile erkek öğrenci Ağaçkakan şöyle ifade etmiştir:

“Yaşlıların belirli bir yaştan sonra korunmaya muhtaç olduklarını, bu korumanın çevresindekiler tarafından üstlenilmediğini ve bu sebepten dolayı huzurevleri gibi çeşitli kurumlara başvurduklarını düşünmekteydim. Ancak böyle olmadığını, kendi refahları için istekli bir şekilde bu kurumlara başvurduklarını öğrendim.” (Guguk)

“Açıkçası ben de yaşlıların ailesi tarafından sevilmediği veya bakılmak istenmediği için huzurevlerinde kaldıklarını düşünüyordum ama huzurevinde konuştuğum yaşlı teyze ve gözlemlerin bunun doğru olmadığını gösterdi bana.” (Bülbül)

“Yaşlıların huzurevlerinde ailelerinden bunaldıkları veya onlara iyi bakılmadığı için bulduklarını düşünüyordum ancak oraya sadece iyi bakılmamış veya ailesi yanında olmamış kişilerin gelmediğini, kafa dinlemek veya rahatlamak için de gelenlerin olduğunu gördüm.” (Ağaçkakan)

22 yaşındaki kadın öğrencinin aşağıdaki ifadesinde de görülebileceği gibi öğrencilerin, huzurevlerinde yaşayan yaşlıların buraya kendi tercihleriyle başvuruda bulunmuş ve kalmaya başlamış olduklarını öğrenmeleri, öğrencilerin huzurevinde yaşamaya dair düşüncelerinin, ezbere biçimde yaptıkları değerlendirmelerden kaynaklandığını göstermiştir:

“Yaşlılara, huzurevlerinde kalanlara ilişkin daha önceden onların aileleri tarafından terkedilmiş, çocukları artık yaşlı anne babalarına bakamadıkları için onları huzurevine bırakıp gitmiş sanıyordum. Fakat çoğu yaşlı, kendi tercihleriyle buraya gelmiş.” (Muhabbet Kuşu)

Araştırma sonucundan öğrencilerin yalnızca huzurevlerinde yaşayan yaşlılara ilişkin değil, huzurevinde oluşturulan yaşam koşullarına ilişkin de basmakalıp düşüncelere sahip oldukları görülmüştür. Erkek öğrencilerden Cennet Kuşu'nun, “*bu kadar geniş etkinlikler yapıldığını bilmiyordum, sosyal etkinliklerin*

yapıldığını görmek, buraya ilişkin önyargılarımı yıktı.” biçiminde yansıttığı bu düşüncesi, öğrencilerin geneli tarafından da paylaşılmıştır. Aşağıdaki ifadelere benzer biçimde öğrenciler, huzurevi ziyaretlerinin, bu kuruluşlarda kalan yaşlıların yalnızca temel düzeyde ihtiyaçlarının karşılandığına ilişkin düşüncelerini sorgulamaya teşvik ettiğini ifade etmişlerdir:

“Huzurevinde kalanların günlerini boş ve sıkıcı geçirdiğini düşünüyordum fakat öyle değilmiş hepsi kendilerine yapacak birçok iş bulmuş ve benim konuştuğum ve tavlada oynadığım teyze çok tatlıydı sanki bir arkadaşım gibi konuşuyordu.” (Papağan)

“Yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezlerinin ve huzurevlerinin yaşlılarla ilgilenmeyen, sadece temel ihtiyaçlarını gideren yerler olduğunu düşünüyordum ama bunların dışında sağlık hizmetleri, düzenli kontroller, aileyle iletişim içinde olma ve en önemlisi huzurevlerinde sunulan diğer geriatrik hizmetler sunulduğunu öğrendim.” (İspinoz)

Sonuç olarak ders kapsamında yapılan çalışmalarla, öğrencilerin hem huzurevlerinde kalan yaşlılara ilişkin hem de huzurevlerine ilişkin kalıpyargılarının kırılmaya başladığı söylenebilir. Aşağıdaki ifadeler bu yorumu destekler niteliktedir:

“Huzurevi ziyaretinden sonra gördüm ki, iyi hizmet sunulduktan sonra, onlar da bizler gibi yaşama devam edebiliyorlar yani onlara ilişkin olarak muhtaç insanlar oldukları düşüncem huzurevlerinde yaşayan yaşlılarla tanışınca değişti.” (Keklik)

“Ben huzurevinde kalan yaşlıların istedikleri gibi dışarı çıkabildiklerini bilmiyordum. Oysa ki orada kalan ve akli başında olan her yaşlı, sosyal hizmet uzmanına haber vererek istediği gibi dolaşmaya çıkabiliyormuş, bu yaşlılar grup grup sosyal hizmet uzmanı eşliğinde tatile bile gidebiliyormuş.” (Boran)

SONUÇ

Yaşlılığa ve yaşlılara dair toplumsal değer sistemleri tarafından üretilen kalıpyargıların kullanımının yaygın olduğu bir çevrede sosyalleşmiş olma, yaş ayrımcılığının farkında olunmaksızın üretilmesine neden olabilmektedir. Ancak yaş ayrımcılığı, yalnızca bu ayrımcılık biçimini üreten ya da maruz kalan kişinin/kişilerin sorunu olarak bireysel bir düzeyde değerlendirilmez. Pek çok ayrımcılık biçiminin olduğu gibi yaş ayrımcılığı da toplumsal ve kurumsal boyutları olan bir ayrımcılık türüdür. Dolayısıyla çok boyutlu bir sorun olan yaş ayrımcılığının ortadan kaldırılabilmesi için öncelikle bu ayrımcılık biçimine zemin hazırlayan kalıpyargılarla mücadele edilmesi gerekmektedir. Bu çalışma kapsamında sözü edilen mücadele örneklerinden biri, sosyal hizmet disiplinde, mesleğin uygulayıcı adayları olan sosyal hizmet öğrencileriyle birlikte yürütülmeye çalışılmıştır. Literatürde bu konuda yapılan pek çok çalışmanın da gösterdiği üzere, mesleki değerleri doğrultusunda ayrımcılık yapmaması beklenen sosyal hizmet uzmanlarının fark etmeksizin içselleştirdikleri kalıpyargılar, mesleki uygulamalarına zarar vermenin ötesinde, çalıştıkları ve hizmet alan gruplardan biri olan yaşlıların zarar görmesine ve yaş ayrımcılığının yeniden üretilmesine neden olabilmektedir.

Sosyal Hizmet Ortamlarında İnceleme dersi kapsamında huzurevlerine gerçekleştirilen ziyaretler, öğrencilerin kuruluştaki gözlemler yapabilmelerini, sunulan hizmetlere ilişkin alanda çalışan meslek elemanlarından bilgi edinebilmelerini ve hizmet alan kişilerle karşılaşabilmelerini sağlamıştır. Böylece hem kuruluş ziyaretleri hem de gerçekleştirilen ziyaretler üzerinde özdüşünümsel yürüttükleri yansıtıcı günlükleri hazırlama süreci, öğrencilerin fark etmeksizin benimsedikleri kalıpyargılarını keşfetmelerine yardımcı olmuştur.

Yapılan araştırmayla öğrencilerin ders kapsamında yaşlılık alanına ilişkin yapılan çalışmalar öncesinde yaşlı nüfusa ilişkin kalıpyargılara sahip oldukları görülmüştür. Öğrencilerin yaşlı nüfusa ilişkin kalıpyargıları; yaşlıların kaçınılmaz biçimde fiziksel güçlerini ve akli yetilerini yitirdikleri, üretken

olmadıkları, kendilerine yetemedikleri, başkalarının yardımına ve desteğine bağımlı hale geldikleri, belirli bir yaşam rutininin dışına çıkmadıkları, yaşamdan daha az keyif alan, başkalarına karşı anlayışsız ve fazlaca eleştirel olan, kendi yaşam deneyimlerini mutlak doğru biçiminde dayatan huysuz kişilere dönüştükleri biçiminde özetlenebilir. Literatürde yer alan ve öğrencilerin yaşlılara yönelik tutumlarını sorun edinen araştırmalar, öğrencilerin yaşlılara yönelik tutumlarına dair farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Örneğin sosyal hizmet öğrencileriyle gerçekleştirilen bir araştırmada sosyal hizmet öğrencilerinin genelde yaşlılara yönelik olumlu bir tutum içinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Çamur Duyan vd., 2016: 764). Hemşirelik öğrencileriyle gerçekleştirilen bir başka araştırmada ise öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumlarının genel olarak olumlu olmakla birlikte, olumlu tutumun düşük düzeyde olduğu ortaya konulmuştur (Ayaz Alkaya ve Birimoğlu Okuyan, 2017: 43). Sosyal hizmet bölümü son sınıf öğrencileriyle gerçekleştirdikleri araştırmada Heycox ve Hughes (2006: 15), öğrencilerin yaşlılara dair tutumlarının genellikle nötr olmakla birlikte, yaşı daha ilerlemiş olan yaşlılara ve erkek yaşlılara göre, yaşı daha genç olan yaşlılara ve yaşlı kadınlara daha az olumlu tutumlar sergilendiğini bulmuşlardır. Yine sosyal hizmet öğrencileriyle gerçekleştirilen başka bir araştırmada genel olarak öğrenci tutumlarının nötr olma eğilimi ortaya çıkmış olmasına rağmen yaşlıların üzgün, hasta, esnek olmayan, muhafazakâr, çekici olmayan, hoşgörüsüz, karamsar, şikayetçi, düzensiz, sıkıcı, verimsiz ve bağımlı olduklarına yönelik olumsuz tutumlar taşıdıkları da görülmüştür (Mehta vd., 2000: 50-51). Benzer biçimde Gellis ve arkadaşları (2003: 1) yaptıkları araştırmada, sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlılara ilişkin olumsuz tutumlarının, onların verimliliklerine, değişime ayak uydurabilmelerine, bağımsız yaşamalarına ve iyimserliklerine dair olduğunu ortaya çıkartmışlardır. Yaşlılara yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla sosyal hizmet öğrencileriyle gerçekleştirdikleri araştırmada Serpen ve Purutcuoğlu (2017: 175)'nin ulaştıkları sonuçlar arasında, öğrencilerin yaşlı insanların başkalarına kıyasla daha fazla şefkat ve güvene ihtiyaç duyduklarına ilişkin veriler de bulunmaktadır. Sosyal hizmet ve hemşirelik bölümü öğrencilerinin yaşlı bireylere ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla, Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeği kullanılarak gerçekleştirilen bir başka

araştırmada da öğrencilerin bir kısmının yaşlılar hakkındaki görüşlerinin olumsuz önyargılar içerdiği saptanmıştır. Buna göre yaşlılara ilişkin görüşlerin genel olarak ortalama bir düzeyde seyrettiği ancak ortalamadan negatife doğru olan sapmaların; “yaşlılar farklıdır”, “yaşlılar değişemez”, “yaşlılar yeni şeylere ayak uyduramaz” ve kısmen de “yaşlılar başkalarının işlerine karışır” sorularında olduğu görülmüştür (Danış ve Kara, 2017: 229).

Araştırma sonucunda öğrencilerin yaşlı nüfusa ilişkin genellemelerinin ardında yatan basmakalıp kabullere, yaşamını huzurevlerinde sürdüren yaşlılar söz konusu olduğunda, çok daha yoğun biçimde başvurdukları görülmüştür. Öğrenciler ders kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar öncesinde, huzurevinde yaşayan yaşlıların bakıma muhtaç, sosyal dışlanmaya maruz kalmış, yakın çevreleri ya da ailelerince istenmeyen kişiler olmaları nedeniyle huzurevlerine terk edilmiş, mutsuz kişiler oldukları yargısını taşıdıklarını ifade etmişlerdir. Dahası öğrenciler huzurevlerinde yaşayan yaşlıların, yaşamları süresince yaptıkları hataların bir sonucu olarak ya da kimsesiz yaşlıların kendi iradelerinin dışında bu kuruluşlara yerleştirildiklerine ilişkin düşüncelerini paylaşmışlardır. Öğrenciler yansıtıcı günlüklerinde yaptıkları değerlendirmelerden huzurevlerine yapılan ziyaretler öncesinde, huzurevlerinde kalan yaşlı grubunun yanı sıra yaşadıkları kuruluş için de bilgi temelinden yoksun, yanlış inanışlarla bezeli değerlendirmelere sahip oldukları görülmüştür. Yapılan ziyaretler sonucunda ise yaşlıların çoğu zaman daha iyi yaşam koşulları için kendi tercihleriyle huzurevinde yaşadıkları bilgisini bizzat yaşlı bireylerden almış olmaları öğrencilerin huzurevlerinde kalan “yardıma muhtaç” yaşlı nüfusa, yetersiz ve temel düzeyde hizmetler sunulduğuna ilişkin kalıpyargılarının kırılmasında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gerek yaşlı nüfusunun geneline gerekse huzurevinde yaşayan yaşlılara ve huzurevlerine ilişkin öğrencilerin taşıdığı kalıpyargıların, toplumun genelinde hâkim olan, çoğu zaman fark etmeksizin içselleştirilen yargılarla beslendiği açıktır. Türkiye’deki farklı üniversitelerin sosyal hizmet bölümünde öğrenim gören öğrencilerin, yaşlılara yönelik ayrımcı davranışlarının, mesleki yaşamlarında yaşlılara sunacakları

hizmetler üzerindeki etkilerini ortaya çıkartmak amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmada Dasbas ve Kesen (2015: 709), öğrencilerin olumsuz tutumlarının, toplumun yaşlılığa ilişkin yaklaşımının bir yansıması olarak ortaya çıktığı, yaşlılığın, yaşamın olumsuz bir dönemi olarak algılanması nedeniyle öğrencilerin yaşlılarla çalışmaya karşı tepki gösterdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Bir eğitim ve araştırma hastanesi bünyesinde öğrenim gören öğrencilerin, yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bir başka araştırmada da öğrencilerin yaşlılara yönelik tutumlarının olumsuz olduğu ve yaşlılar ile çalışmak istemedikleri sonucuna ulaşılmıştır (Köse vd., 2015: 145). Dolayısıyla yaş ayrımcılığının temelinde yer alan bu türden kalıpyargılar, sosyal hizmet öğrencilerinin çalışma yaşamına atıldıktan sonra gerek bu alanda çalışmak istememe gerekse çalıştıkları yaşlı nüfusa ilişkin yanlış değerlendirmelerde bulunma olasılıklarını arttırmaktadır. CPA (2009: 45) raporunda da belirtildiği üzere, yaşlıları incinebilir, korunması gereken, sorunlu ya da külfetli bir grup olarak görme, yaşlılara sunulan hizmetleri de doğrudan etkilemektedir. Kişinin, kendisinden farklı özellikleri taşıyan bir başka kişiyi anlayabilmesinin ilk adımını, söz konusu kişiyle iletişim kurması oluşturmaktadır. Ancak benimsenen kalıpyargılar, kişiler arasında iletişim kurulmasının önünde engel oluşturmakta, kaçırılan iletişim fırsatı ise çoğunlukla kalıpyargıların pekiştirilmesine, önyargılara dönüşmesine ve ayrımcılıkların yeniden üretilmesine sebep olmaktadır. Öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarını ortaya çıkartmak amacıyla gerçekleştirilen çalışmaların bir bölümü de aynı noktanın altını çizmektedir.

Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bir başka araştırmada ise öğrencilerin yaşlılara ilişkin olumlu tutum sergilediği, bununla birlikte eğitimlerinin ilk yıllarında öğrencilere yaşlı kliniklerinde/ünitelerinde uygulama yapma fırsatı verilmesinin, yaşlı ayrımcılığının önlenmesi açısından yararlı olabileceği vurgulanmaktadır (Altay ve Aydın, 2015: 18). Özetle yaş ayrımcılığıyla mücadelenin önemli bir ayağı olarak bu alanda çalışacak meslek elemanları olarak sosyal hizmet öğrencilerinin, lisans eğitimleri süresince, kalıpyargılarının farkına varacakları ve bu yargıların dönüşümünü başlatacak eğitim içeriklerinin hazırlanması ve uygulanması önemlidir.

SUMMARY

Ageing is a process of life, which must be evaluated with its biological, psychological and social aspects, and during this evaluation should be avoided from generalizations that which can cause to miss individual differences and uniqueness. International organizations such as UN and WHO take attention to risk for struggle against ageism that stereotypes formed by suppositions about ageing could transform into prejudices, and eventually discriminatory attitudes and actions towards elderly individuals. The occupational groups such as social workers, who are also responsible for struggle against suppositions which can cause discrimination against elderly people, have to be aware, or gain an awareness, firstly, of their own stereotypes. This awareness would facilitate social work professionals to regard ageing is a result of natural life, not as a pathology.

One of the compulsory courses for first grade students in Hacettepe University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Social Work is “Field Experience in Social Work”. Renewing the course content in 2016-2017 academic year, it is aimed that students gain knowledge about main fields of social work and awareness of stereotypes towards service users. One of the themes contained in course content was old age welfare and discussions were made on some predetermined articles, so that students could be acquainted with the matter. But what is especially important was that all students visited residential care homes for older people. It was aimed students to make observation and to meet service users. After the course week in which ageing was the main theme, reflective diaries employed to students to reveal their discoveries. In the reflective diaries students were asked to answer two questions about age. The first question was “what did you learn about ageing?” The second question was “what kind of stereotypes of ageing did you find out that you had?” Data from the diaries was being subject to content analysis, so qualitative data were obtained. As a result of the analysis, discoveries and changes of stereotypes of students were expressed in term of two main themes. The first one was “generalizations on elderly people, and the second one was “evaluation without knowing on residential care homes for older people”. The research

data showed that students discovered their own stereotypes of ageing, and they developed awareness of the need these judgments should change.

KAYNAKÇA

- Altay, B. ve Aydın, T. (2015). Hemşirelik Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumlarının Değerlendirilmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 12(1), 11-18.
- Arpacı, F. (2005). *Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık*. Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Arun, Ö. ve Pamuk, D. (2014). Kurumsal Bakım Sektöründe Ageism: Yaşlı Bakım Personelinin Yaşlanma ve Yaşlılığa İlişkin Ayrımcı Tutumlarının Nedenleri ve Müdahale Önerileri. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 4(2), 19-33.
- Ayaz Alkaya, S. ve Birimoğlu Okuyan, C. (2017). Hemşirelik Öğrencilerinin Yaşlı Bireylere Yönelik Tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 4(1), 43-52.
- BM (1991). *The United Nations Principles for Older Persons*. UN General Assembly (Resolution 46/91), 16 December 1991. 01.10.2017 tarihinde <http://www.un.org/documents/ga/res/46/a46r091.htm> adresinden erişilmiştir.
- BM (2011). *Social Development: Follow-Up to The International Year of Older Persons: Second World Assembly on Ageing*. Report of the Secretary-General, 22 July 2011. 01.10.2017 tarihinde http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/66/173 adresinden erişilmiştir.
- BM (2016). *Take a Stand Against Ageism*. International Day of Older Persons 2016. 6 December 2016. 01.10.2017 tarihinde <https://www.un.org/development/desa/ageing/international-day-of-older-persons-homepage/international-day-of-older-persons-2016>. Html adresinden erişilmiştir.
- Butler, R. N. (1969). Ageism: Another Form of Bigotry. *The Gerontologist*, 9, 243-246.
- Butler, R. N. (1989). Dispelling Ageism: The Cross-Cutting Intervention. *American Academy of Political and Social Sciences*, 503(1), 138-147.
- Bytheway, B. (1995). *Ageism*. Buckingham: Open University Press.
- CPA (2009). *Ageism and Age Discrimination in Social Care in The United Kingdom*. London: Centre for Policy on Ageing.

- Cuddy, A. J. C. ve Fiske, S. T. (2002). Doddering but Dear: Process, Content, and Function in Stereotyping of Older Persons. T. D. Nelson (Ed.) içinde (s. 3-26). *Ageism: Stereotyping and Prejudice against Older Persons*. Cambridge: MIT Press.
- Çamur Duyan, G., Tuncay, T., Özdemir, B. ve Duyan, V. (2016). Attitudes of Social Work Students towards Older People. *European Journal of Social Work*, 19(5),764-778.
- Danış, M. Z. ve Kara, H. Z. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Yaşlı Bireylere İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Araştırma. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 3(2), 221-233.
- Dasbas, S. ve Kesen, N. F. (2015). Attitudes of Social Work Students towards the Ageism. *The Journal of International Social Research*, 8(38), 702-710.
- Dönümcü, Ş. (2006). Yaşlı ve Sosyal Hizmetler. *Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi*, 52(1), 42-46.
- DSÖ (2004). *World Health Organization Launches New Initiative to Address the Health Needs of a Rapidly Ageing Population*. Geneva: WHO. 17.04.2018 tarihinde <http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2004/pr60/en/> adresinden erişilmiştir.
- DSÖ (2015). *World Report on Ageing and Health*. Luxembourg: WHO. 17.04.2018 tarihinde http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/186463/9789240694811_eng.pdf;jsessionid=C6FF5E3D9C45CC6E382F3D2050D58CB7?sequence=1 adresinden erişilmiştir.
- DSÖ (2017). *Global Strategy and Action Plan on Ageing and Health*. Switzerland: WHO. 17.04.2018 tarihinde <http://www.who.int/ageing/WHO-GSAP-2017.pdf?ua=1> adresinden erişilmiştir.
- Er, D. (2009). Psikososyal Açıdan Yaşlılık. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(11), 131-144.
- Erik, H. E., Karaboğa, M., Daymaz, D. ve Aslan, D. (2016). *Uluslararası Yaşlılar Günü Bilgilendirme Notu*. Ankara: HÜTF Halk Sağlığı AD Toplum İçin Bilgilendirme Serisi, 13.06.2017 tarihinde <http://www.halksagligi.hacettepe.edu.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Gellis, Z. D., Sherman, S. ve Lawrance, F. (2003). First Year Graduate Social Work Students' Knowledge of and Attitude Toward Older Adults. *Educational Gerontology*, 29(1), 1-16.

- Greenberg, J., Schimel, J. ve Mertens, A. (2002). Ageism: Denying The Face of The Future. T. D. Nelson (Ed.) içinde (s. 27-48). *Ageism: Stereotyping and Prejudice against Older Persons*. Cambridge: MIT Press.
- Gutman, G. ve Spencer, C. (2010). *Aging, Ageism and Abuse: Moving from Awareness to Action*. London: Elsevier.
- Hashemnezhad, H. (2015). Qualitative Content Analysis Research: A Review Article. *Journal of ELT and Applied Linguistics (JELTAL)*, 3(1), 54-62.
- Heycox, K. ve Hughes, M. (2006). Social Work Students' Attitudes towards and Interest in Working with Older People: An Exploratory Study. *Advances in Social Work and Welfare Education*, 8(1), 6-14.
- ILC (2006). *Ageism in America*. New York: International Longevity Cente.
- Koç, M. (2002). Gelişim Psikolojisi Açısından Yaşlılık Döneminde Ruhsal Gelişim. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 287-304.
- Kowal, P. ve Peachey, K. (2001). *Indicators for the Minimum Data Set Project on Ageing: A Critical Review in Sub-Saharan Africa*. Dar es Salaam, United Republic of Tanzania: WHO.
- Köse, G., Ayhan, H., Taştan, S., İyigün, E., Hatipoğlu, S. ve Açıkel, C. H. (2015). Sağlık Alanında Farklı Bölümlerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 57, 145-151.
- Levy, B. R. ve Banaji, M. R. (2002). Implicit Ageism. T. D. Nelson (Ed.) içinde (s. 49-76). *Ageism: Stereotyping and Prejudice against Older Persons*. Cambridge: MIT Press.
- McGuire, S. L., Klein, D. A. ve Chen, S. L. (2008). Ageism Revisited: A Study Measuring Ageism in East Tennessee, USA. *Nursing and Health Sciences*, 10, 11-16.
- Mehta, K. K., Tan, P. P. ve Joshi, V. D. (2000). Singapore Social Work Students: Attitudes toward Older Adults. *Asia Pacific Journal of Social Work and Development*, 10(2), 40-54.
- Momtaz, Y. A., Hamid, T. A. ve Ibrahim, R. (2014). Cohort Comparisons: Emotional Well-being among Adolescents and Older Adults. *Clinical Interventions in Aging*, 9, 813-819.

- Nelson, T. D. (2005). Ageism: Prejudice against Our Feared Future Self. *Journal of Social Issues*, 61(2), 207-221.
- Oğuz, M. T. (2007). Yaşlılarda Görülen Biyolojik ve Sosyal Değişimler. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı Fizik Antropoloji Bilim Dalı. Ankara.
- Özbek Yazıcı, S., Kalaycı, I., Kaya, E. ve Tekin, A. (2015). Yaşlı Bakım Programı Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumları. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2, 77-87.
- Palmore, E. (2015). Ageism Comes of Age. *Journals of Gerontology: Social Sciences*, 70(6), 873-875.
- Phelan, A. (2008). Elder Abuse, Ageism, Human Rights and Citizenship: Implications For nursing Discourse. *Nursing Inquiry*, 15(4), 320-329.
- Serpen, A. S. ve Purutcuoglu, E. (2017). Social Work Students Attitudes toward Elderly People: Samle of Ankara University. *The Eurasia Proceedings of Educational & Social Sciences (EPESS)*, 7, 175-182.
- Tang, C. (2002). Reflective Diaries as a Means of Facilitating and Assessing Reflection. *In Quality Conversations: Proceedings of the 29th HERDSA Annual Conference Perth*, 7-10.
- TÜİK (2018a). *İstatistiklerle Yaşlılar, 2017*. 13.06.2017 tarihinde file:///Users/hatice/Downloads/%C4%B0statistiklerle_Ya%C5%9Fl%C4%B1lar_15.03.2018.pdf adresinden erişilmiştir.
- TÜİK (2018b). *Nüfus Projeksiyonları, 2018-2080*. 13.06.2017 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=30567> adresinden erişilmiştir.
- Ucun, Y., Mersin, S. ve Öksüz, E. (2015). Gençlerin Yaşlı Bireylere Karşı Tutumu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(37), 1143-1149.
- Wallin, P. ve Adawi, T. (2017). The Reflective Diary as A Method for The Formative Assessment of Self-Regulated Learning. *European Journal of Engineering Education*, 1-15.

- Whitbourne, S. K. ve Sneed, J. R. (2002). The Paradox of Well-Being, Identity Processes, and Stereotype Threat: Ageism and Its Potential Relationships to The Self in Later Life. T. D. Nelson (Ed.) içinde (s. 257-276). *Ageism: Stereotyping and Prejudice against Older Persons*. Cambridge: MIT Press.
- Yılmaz, E. ve Özkan, S. (2010). Hemşirelik Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumları. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 3, 35-53.
- Zhang, Y. ve Wildemuth, B. M. (2009). Qualitative Analysis of Content. B. M. Wildemuth (Ed.) içinde (s. 1-12). *Applications of Social Research Methods to Questions in Information and Library Science*. Santa Barbara, CA: Libraries Unlimited.

Ek 1: Görüşmeci Listesi

Kişi	Cinsiyet	Yaş
Serçe	Kadın	20
Tukan	Erkek	21
Martı	Kadın	21
Pelikan	Erkek	20
Kırlangıç	Kadın	20
Güvercin	Erkek	21
Kumru	Kadın	21
Üveyik	Kadın	22
Turna	Erkek	21
Balıkçıl	Erkek	20
Leylek	Kadın	20
Albatros	Kadın	21
Doğan	Erkek	21
Kaşıkçı	Kadın	21
Kartal	Erkek	21
Şahin	Kadın	20
Kuzgun	Kadın	19
Yağmur Kuşu	Erkek	21
Guguk	Kadın	20
Bülbül	Kadın	20
Ağaçkakan	Erkek	20
Muhabbet Kuşu	Kadın	22
Cennet Kuşu	Erkek	21
Papağan	Kadın	21
İspinoz	Kadın	19
Keklik	Kadın	20
Boran	Kadın	20